

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Nemzetközi és Politikatudományi Intézet
Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport
Pázmány East Asia Club, Hungary (PEACH)**

PEACH MŰHELYTANULMÁNYOK 16.

Szakáli Máté

***Az indonéz Pancasila ideológia mint filozófiai rendszer és
államnorma***

**Budapest
2017**

ÖSSZEFOGLALÓ

Az indonéz Pancasila ideológia mint filozófiai rendszer és államnorma

Számos posztkoloniális állam számára – kiváltképp, ha vallási és etnikai szempontból heterogén – problémát jelent önmaga és az állampolgárok identitásának meghatározása, illetve egy koherens, inkluzív mítosz megteremtése az állam metafizikai alapjának támogatására. A világ vallási, etnikai, nyelvi és kulturális szempontból egyik legheterogénebb országa, az Indonéz Köztársaság esetében azonban a fél-laikus Pancasila ideológia az ország létrejöttétől (1949) kezdve konstans eleme a nemzet- és államépítés folyamatának. Mindez annak ellenére így van, hogy Indonézia ma már nem egy újonnan alakult, 60 millió lakosú, a fennmaradásért küzdő posztkoloniális állam, hanem jelentős, a G20 csoporthoz tartozó nemzetállam, négyszer akkora népességgel. A Pancasila kihirdetésének napjáról, június 1-jéről 1945 óta megemlékeznek, 2016 óta pedig hivatalos ünnepnap. Jelen tanulmány az ideológiát mint filozófiai rendszert és államnormát vizsgálja fel, valamint a főbb gyakorlati hatásait ismerteti, arra a kérdésre keresve a választ, hogy milyen tényezőkre vezethető vissza a Pancasila az ország transzformációját és rezsimváltásait túlélő természete.

ABSTRACT

The Pancasila ideology of Indonesia as a philosophical system and state norm

In many post-colonial states definition of the country's and its people's identity poses a problem, especially in the presence of a multi-ethnic and multi-religious society. Such states strive to create a coherent, inclusive myth to supply a metaphysical basis for the state. However, in the case of the Republic of Indonesia, the country of one of the most heterogeneous societies in the world, the semi-secular Pancasila ideology has been able to become a constant element in the process of nation and state building from the birth of the country (1949). This is true in spite of the fact that Indonesia has grown from a newsimple post-Second World War state with a population of 60 million, struggling for its survival, into a significant nation state belonging to the G20 with a population four times as large. June 1st, the date of Pancasila's proclamation has been commemorated since 1945, and was declared an official public holiday in 2016.

This paper outlines the ideology as a philosophical system and state norm, and additionally explains its main practical implications to answer the question of what factors are behind the self-supporting nature of Pancasila amid the country's transformation and regime changes.

SZAKÁLI MÁTÉ

AZ INDONÉZ PANCASILA IDEOLÓGIA MINT FILOZÓFIAI RENDSZER ÉS ÁLLAMNORMA

I. BEVEZETÉS

A kortárs indonéz politikának (és zavarainak) meghatározó momentuma az elit, a tudósok és a lakosság többségének szilárd hite az indonéz kivételességben a Pancasila (szanszkrit kifejezés, jelentése 'öt elv') államideológiához való megingathatatlan ragaszkodásuk formájában. A Pancasila egyszerre nemzetállam-ideológia, fejlesztési paradigma, politikai filozófia, világnézet, össznemzeti identitás és életfilozófia. A jelen tanulmány mint filozófiai rendszert és államnormát vázolja fel, valamint a főbb gyakorlati hatásait ismerteti, arra a kérdésre keresve a választ, hogy milyen tényezőkre vezethető vissza az ideológiának az ország transzformációját és rezsimváltásait túlélő természete.

A második világháború utolsó évében az indonéz függetlenségi mozgalmak vezetői feltehetően örömmel üdvözölték a (Japán által lehetővé tett) esélyt a függetlenség megszerzésére, mivel az érte folytatott küzdelmeik évszázadokon keresztül sikertelenek voltak mind a helyi katonai konfrontációk, mind a politikai mozgalmak tekintetében. A konkrét lehetőség ugyanakkor váratlanul érte és számos kihívással szembesítette őket. A legfontosabb, azonnal megoldandó probléma a létrejövő új állam filozófiai alapjának, illetve állam- és kormányformájának kérdése volt. A probléma gyökerét az jelentette, hogy a különböző – olykor egymással ellentétes – politikai ideológiákat követő függetlenségi mozgalmaknak a holland gyarmati uralom alatt nem volt esélyük egy széleskörű, konszenzusos nemzeti ideológia kialakítására. Politikai programjaik jórészt a falvakban élő, többnyire írástudatlan indonéz tömegek egy bizonyos fokú nemzeti tudatosságra és a jobb jövő iránti legitim igényre nevelését célozták.

1945. március 1-jén a megszálló japán adminisztráció ösztönzésére és támogatásával ugyanakkor megalakult az Indonéz Függetlenséget Előkészítő Munkáért Felelős Vizsgálóbizottság (*Badan Penyelidik Usaha Persiapan Kemerdekaan Indonesia*,

BPUPKI).¹ A 62, majd 68 tagú, középkorú indonéz férfiakból álló testület tagjai feltételezhetően nem rendelkeztek a létrehozandó állam számára szükséges kiforrott filozófiai koncepcióval. Az egyes tagok az ülések során több teóriát is felvázoltak, melyek az individualizmusra, a kollektívizmusra vagy akár a fasizmusra tekintettek mintaként, ám végül az ideológiai diskurzus két alternatíva versengésére redukálódott: indonéz nacionalizmus *versus* univerzális iszlám. A versengést feloldandó a Vizsgálóbizottság első ülészakájának zárónapján, 1945. június 1-jén tartott beszédében a nacionalista függetlenségi mozgalom vezetője, Soekarno (Sukarno) egy öt elméleti pillérre (látszólagos, de nem tényleges ideológiai kompromisszumra) épülő államra tett javaslatot, hangsúlyozva, hogy azokat ő nem ki-, hanem megtalálta az „indonéz nép lelkében”. Felvetése szerint ugyanis vannak a multietnikumú és multikulturális indonéz társadalomnak az új állam filozófiai alapjaiként hasznosítható közös elemei. Az öt alapelv pedig együttesen a *gotong-royong* (kölsönös segítségen alapuló) állam, az ősi indonéz ideál megvalósítást jelenti.²

A Soekarno állítása szerint egy nyelvész barátja tanácsára Pancasilaának elnevezett felvetés – politikai szükségszerűsége és hasznosíthatósága révén – hamar (eredetileg ideiglenesnek szánt) közmegegyezésre tett szert, és idővel a nemzetállam kontinuos és sérthetetlen alapideológiájává magasztosult és intézményesült. Kihirdetésének napjáról, június 1-jéről 1945 óta megemlékeznek, 2016 óta pedig hivatalos ünnepnap.

II. AZ INDONÉZ EXCEPCIONALIZMUS

A meggyőződés saját kivételességében valamilyen mértékben valamennyi országra jellemző. Indonézia esetében ennek igénye a Pancasila ideológiából ered. Az ideológia a három hónap alatt megszerkesztett alkotmány (1945) preambuluma negyedik bekezdésében kerül kifejtésre és nyer kötelező érvényt:

¹ 1948 decemberében egy katonai offenzíva során a hollandok felgyújtották az indonéz köztársasági kormányépületeket Jogjakartában, így a Vizsgálóbizottság üléseinek jegyzőkönyvei megsemmisültek. Ezért csupán a tagokkal utólag készített interjúk alapján lehet rekonstruálni az indonéz nemzeti koncepció formálódását.

² A *gotong-royong* kölsönös segítségnyújtást jelent, eredetileg az elszigetelt faluközösségek tagjainak egymásra utaltságát fejezte ki.

„Mivel a szabadság minden nemzet elidegeníthetetlen joga, a világ gyarmatosítását fel kell számolni, mert nem felel meg az emberi természetnek és az igazságnak.

És elérkezett az öröm pillanata az indonéz szabadságmozgalom küzdelmében, hogy az embereket biztonságban és helyesen vezesse az indonéz állam függetlenségének küszöbéhez, amely szabad, egységes, szuverén, igazságos és prosperáló.

A mindenható Isten kegyelméből és a szabad nemzeti élet megélésének nemes vágya által ösztökélve az indonéz nép ezennel kinyilvánítja függetlenségét.

Ebből következően az indonéz állam kormánya felállításának érdekében, amelynek célja, hogy megvédje az indonéz népet, a függetlenséget és a kiharcolt földet, javítsa a közjólétet, nevelje a nemzetet, továbbá hogy részt vegyen egy a szabadságon, az örök békén és a társadalmi igazságosságon alapuló világ megteremtésében, Indonézia nemzeti függetlensége a szuverén Indonéz Köztársaság alkotmányában jut kifejezésre, amelynek alapja **a hit az egy mindenható Istenben, az igazságos és civilizált emberiség, Indonézia egysége, a demokrácia, amely a népképviselők tanácskozásainak belső bölcsességéből eredő egyhangúságon alapul, illetve a társadalmi igazságosságon minden indonéz polgár számára.**³

Az öt elv – lényegüket tekintve a kötelező monoteizmus,⁴ az internacionalizmus, a nacionalizmus, az indonéz demokrácia és a közjólét – önmagában és együttesen is egy meghatározott cél, az igazságos és prosperáló társadalom megvalósítását célozza. Egy olyan berendezkedését, amely saját funkcióval bíró, egymással összefüggő, egy rendeltetést szolgáló, komplex környezetben működő részek egésze.⁵ Magának a terminusnak az egybeírása (nem pedig *Panca Sila*-ként) is organikus egységét hivatott kifejezni. Az elvek tágabb jelentése a következő:

1. Az első elv megerősíti az indonéz nép meggyőződését Isten létezésében és a halál utáni életben, hangsúlyozva, hogy a szent értékek követése egy jobb élethez fog vezetni.
2. A második alapelv megköveteli, hogy az embereket mint Isten teremtményeit méltóságuknak megfelelően kezeljék. Hangsúlyozza, hogy az indonéz emberek nem tolerálják az emberek fizikai vagy szellemi elnyomását saját népük vagy bármely más nemzet által.

³ „Undang-undang Dasar Negara Republik Indonesia.” 1945.

⁴ Az alkotmány garantálja a vallásszabadságot, ám a gyakorlatban jogvédelmet csak az állam által hivatalosan elismert hat vallás követői élveznek. Az elismert vallások az iszlám, a hinduizmus, a buddhizmus, a katolicizmus, a protestantizmus és a konfucianizmus. Az állampolgároknak kötelezően választania kell a hat vallás közül, mely döntést a személyi igazolványukban feltüntetik. Az ateizmus nem illegális, de a terjesztése az. A blaszfémia öt évig tartó szabadságvesztéssel büntethető.

⁵ KAELAN 2000: 66.

3. A harmadik alapelv a nacionalizmus, amely a nemzet és az anyaország iránti szeretetre, a nemzeti egység és integritás fenntartásának folytonos szükségére utal. A Pancasila-nacionalizmus megköveteli, hogy az indonézek kerüljék a felsőbbrendűség érzését etnikum vagy származás alapján.
4. A negyedik elv a Pancasila-demokráciát rögzíti, amelyben a döntéshozatal alapja a tanácskozások (*musyawarah*) révén elért konszenzus (*mufakat*). Ez magában foglalja, hogy a demokratikus jogokat mindig mély, isten iránti felelősségérzettel, az emberi méltóság és integritás értékeinek tiszteletben tartása mellett, a nemzeti egység megőrzésére és megerősítésére, illetve a társadalmi igazságosságra törekvés szellemében kell gyakorolni.⁶
5. Az ötödik elv azt célozza, hogy a jóléten egyenlő, dinamikus és progresszív módon osztozzon a társadalom, valamint az ország összes természeti erőforrását és nemzeti potenciálját a lehető legnagyobb jólétre és boldogságra használják fel. A társadalmi igazságosság az igazság érvényre juttatását és a gyengék védelmét jelenti.⁷

Az elvek megfogalmazása létrejöttének ideológiai közegét igyekeznek szintetizálni. Az indonéz társadalom erősen megosztott vallási, etnikai, nyelvi, filozófiai és ideológiai szempontból, mely heterogenitás földrajzi tagoltsággal is párosul. A vezetők ezen heterogenitás és következményeinek teljes tudatában törekedtek inkluzív elméleti alapokat teremteni az állam megalakulásához és fennmaradásához. Ezen alapok tartalmáról és természetéről a mai napig nem alakult ki teljes konszenzus. A holland gyarmati uralom hanyatlása, a második világháború (1942–1945), valamint a függetlenségi és polgárháború (1945–1949) alatt a leendő állam formája tekintetében három fő politikai alternatíva rivalizált: a nacionalizmus, az iszlamizmus és a kommunizmus. Mindegyik fél igényt formált vallási álláspontja meghatározó szerepére az indonéz önazonosság kialakításában. Az önjelölt nacionalisták az európai értelemben

⁶ Megjegyzendő, hogy az alkotmány egyértelműen és szándékosan a jávanéz morális értékrendek közösségi értékeit jeleníti meg, amelyek többek között (túl)hangsúlyozzák a harmónia fenntartását a szabad és nyílt társadalmi és politikai vita gyakorlatával szemben. A hétköznapiakban ez például a *musyawarah-mufakat* (párbeszéd a konszenzus eléréseért) döntéshozatali mechanizmusban nyilvánul meg, amelynél döntés csak az összes fél egyhangú beleegyezésével érhető el. Ez az eljárás kerül alkalmazásra a magánviták többségénél, számos okból kifolyólag. Egyrészt a hagyományos indonéz vitarendezési gyakorlatokkal konzisztens, másrészt a személyes konfrontáció elkerülésének lehetőségét nyújtja (ellentétben a bíróságokkal). Emellett nem kíván meg anyagi ráfordítást (az esetleges kompenzációt leszámítva), és megengedi a felek közötti jó kapcsolatok megőrzését, ami az indonézek számára nagyon fontos körülmény. HIKMAHANTO 2015: 327.

⁷ SYAMSUDDIN 2009: 328.

vett önrendelkezés, a demokrácia és a szekuláris, modern nyugati politikai intézmények bevezetését tartották szükségesnek. Az iszlamisták a nemzeti egységet az iszlám vallás révén teremtették volna meg egy iszlám állam létrehozásával, vagy legalább a muszlimok számára az iszlám jog kötelező bevezetésével. A kommunisták a társadalmi forradalomra és a szovjet mintájú, Sztálin által az 1920-as években propagált nemzeti kommunista berendezkedésre helyezték a hangsúlyt.

A megközelítések vitájában a központi kérdés az indonéz államberendezkedés jellege volt: iszlám vagy nacionalista (szekuláris) legyen. A nacionalisták érvelése szerint Indonézia társadalmi-vallási heterogenitása miatt az ország egysége megköveteli, hogy az állam egy „hitvallásmentes” ideológián alapuljon. Az iszlamisták ugyanakkor úgy vélték, hogy az a többségi muszlim társadalomnak nem tenne igazságot. A Pancasila a kompromisszumos középutat (és a nacionalisták diadalát) jelentette az államalapító elit⁸ világnézeti (és vallási) versengésében, egyben az indonéz politikai tér részben vallási mozgósítással történő kivitelezésének bizonyítéka. Soekarno egy olyan új típusú államot képzelt el, amely az európai nemzetállamok hatékonyságát ötvözi a bennszülött indonéz (valójában jávai) és az iszlám társadalmi formációkban lehetséges pluralizmussal. Az ilyen pluralizmus nemcsak idegen, de a nyilvános európai diskurzusból rendszerint kizárt volt a vesztfáliai államrendszer formálódásakor. Elméleti szempontból tehát az új nemzetállam létrehozása a klasszikus többnemzetiségű indonéz társadalomban az új és modern nyugati politikai koncepciók hagyományos, feudális keleti társadalmi keretek közé szorításának problémáját jelentette. A Pancasila mint a probléma vélt megoldása az

⁸ A modern Indonézia alapító atyái eltérő végzettséggel, etnikai, nyelvi, vallási és ideológiai háttérrel rendelkeztek, ám mind aktív szerepet vállaltak a gyarmati uralom felszámolásában és az új, szuverén indonéz állam alapjainak letételében. Az alapító atyák: Soekarno (1901–1970), Mohammad Hatta (1902–1980), Radjiman Wediodiningrat (1879–1952), Soepomo (1903–1958), Tan Malaka (1897–1949), Ki Hadjar Dewantara (1889–1959), Mohammad Yamin (1903–1962), Sutan Sjahrir (1909–1966), Agus Salim (1884–1954), Amir Sjarifuddin Harahap (1907–1948), Achmad Soebardjo (1896–1978), Mohammad Natsir (1908–1993), Sjafruddin Prawiranegara (1911–1989), Teuku Mohammad Hasan (1906–1997), Iwa Koesomasoemantri (1899–1971), Oey Tjong Hauw (1904–1950), Alexander Andries Maramis (1897–1977), Burhanuddin Muhammad Diah (1917–1996), Johannes Leimena (1905–1977), Djoenda Kartawidjaja (1911–1963), Otto Iskandar di Nata (1897–1945), Ki Bagus Hadikoesoemo (1890–1954), Johannes Latuharhary (1900–1959), I Gusti Ktut Pudja (1908–1977), Samsi Sastrawidagda (1894–1963), Mohammad Amir (1900–1949), Sam Ratulangi (1890–1949), Yap Tjwan Bing (1910–1988), Soetardjo Kartohadikoesoemo (1892–1976), Abikoesno Tjokrosoejoso (1897–1968), Buntaran Martoatmodjo (1896–1979), Siauw Giok Tjhan (1914–1981), Abdoel Rivai (1871–1937), Soediro (1911–1992), Harsono Tjokroaminoto (1912–), Soekarni (1919–1971), Andi Sultan Daeng Radha (1894–1963), Chaerul Saleh (1919–1967), Sajuti Melik (1908–1989), és Samaun Bakri (1908–1948).

alternatívák gyors elvetését követően nyert elsőbbséget, az elvek szimbólumait pedig belefoglalták Indonézia államcímerébe.⁹

Helyi szinten az alapvető indonéz társadalmi egység a hagyományos autonóm falu (a *desa*, *marga*, *huta* vagy *nagari*) volt, amelyet a holland tudósok „falusi köztársaságnak” (*dorps republik*) neveztek el. A falusi köztársaságok különböző őslakos népcsoportokhoz tartoztak, melyek a bennszülött hiedelmek, a hinduizmus, a buddhizmus, az iszlám, a kereszténység és a konfucianizmus valamelyik irányzatát vagy valamilyen módú és mértékű elegyét követték. Ezeket a „falusi köztársaságokat” évszázadokon keresztül több száz király és hagyományos törzsfőnök irányította. Többségük nemcsak hosszú egymás közti háborúskodásokra vállalkozott, hanem a nemzeti függetlenségi mozgalmakat is ellenezte, illetve a holland gyarmati közigazgatással kooperált. A helyi szint fölött egységesítő elemeknek bizonyulhattak volna a rég felbomlott, de a köztudatban még mindig relatíve eleven élő Sriwijaya (Kr. u. 650–1377) és Majapahit (Kr. u. 1293–1527) birodalmak. Egyes régiókban azonban, különösen Nyugat-Jáván és a külső szigeteken, a szigetvilág egységét valamilyen mértékben megvalósító hajdani birodalmak nem keltettek pozitív képzettársításokat a lakosság körében. Következésképpen az alapító atyák 1945-ben nem tekinthettek sem a hagyományos királyságok, sem a birodalmak feltámasztására az új állam modelljeként. A Pancasila mint a kortárs indonéz állam elméleti alapja tehát részben politikai kényszer és kompromisszum folyamánya.

Ugyanakkor Notonagoro indonéz jogtudós, aki elsőként tanulmányozta az államideológiát filozófiai rendszerként, úgy vélte, a Pancasila keletkezése megfelel Arisztotelész klasszikus kauzalitás-tanának, amely négy okot különít el: anyagi ok, formai ok, ható ok és cél-ok. E megközelítésben:

- A materiális oka a Pancasila államideológiává válásának az, hogy alkotóelemei eleve léteztek az indonéz szokásokban, kultúrákban, vallásokban.

⁹ Indonézia államcímerének elnevezése *Garuda Pancasila*. A Garuda a hindu és buddhista mitológiában is megtalálható madárszerű teremtmény. Indonézia címerében egy aranyszínű, stilizált formája látható jávai sólyom képében, amely földrajzi kiterjedés tekintetében a modern indonéz állam prekoloniális előképének tekintett hindu királyságokra utal. A madár tizenhét szárnytolla, nyolc farktolla és negyvenöt nyaktolla a függetlenség kikiáltásának dátumát jelképezi (1945. augusztus 17.). A madár mellén egy negyedelt pajzs található, amelynek első negyedében vörös mezőben egy *banteng*et (jávai vadbika) ábrázoltak. A *banteng* a negyedik elvet, az indonéz demokráciát jelképezi. A második negyed fehér színű egy *banyan* fa képével, ami a harmadik elvet, Indonézia egységét szimbolizálja. A harmadik negyedben rizs- és gyapotszálakat helyeztek el fehér mezőben, amelyek az ötödik elvet, a társadalmi igazságosságot jelentik meg. A pajzs utolsó negyedében egy aranylánc látható vörös mezőn, ami a második elvet, a humanizmust jelképezi. Középen, fekete pajzson egy ötágú aranycsillag, az első elv, a monoteizmus jelképe látható. A madár karmai között fehér szalagon olvasható az ország mottója: „*Bhinneka Tunggal Ika*” (Egység a különbözőségben).

- A formai oka Soekarno és Hatta államalapítókká válása és erőfeszítéseik a Pancasila kidolgozására, főként forma, megfogalmazás és elnevezés tekintetében.
- A ható ok, hogy az Indonézia Függetlenségét Előkészítő Bizottság (*Panitia Persiapan Kemerdekaan Indonesia, PPKI*) a Pancasila-tette meg az állam filozófiai alapjának.
- A cél-ok, hogy a BPUPKI és a PPKI tagjai a Pancasila kidolgozásának célját az állam legitim alapja megteremtéseként definiálta.¹⁰

A Pancasila mai formája ugyanakkor intenzív politikai diskurzus és az egymást követő vezetők gyakorlatainak eredménye is. Gyakran hivatkoznak rá az indonéz nemzeti problémák általános gyógymódként, olykor pedig az egész világ számára mintaértékű doktrínaként. Az elmúlt bő hét évtizedben a nevében elkövetett visszaélések miatt elszenvedett népszerűségvesztése mindig csak ideiglenes volt.

III. A PANCASILA TUDOMÁNYFILOZÓFIAI SZEMPONTBÓL

A Pancasila azért tekinthető filozófiai rendszernek, mert az indonéz állam és nemzet szociokulturális valóságának kritikai és racionális reflexiójaként értelmezhető, amelyet ezért a közgondolkodás az indonéz nemzetnek, illetve az indonéz identitásnak megfelelő legjobb norma- és értékrendszernek tekint. A Pancasila iránytű az ideális indonéz életmódhoz, amellyel az állampolgárok elérhetik spirituális és fizikai boldogságukat ezen és a túlvilágon.¹¹ A Pancasila a gyakorlati filozófiához sorolható;¹² értékei a hagyományos indonéz, illetve az indiai (hindu-buddhista), a nyugati (keresztény) és az arab (iszlám) tradíciók akkulturációjából származnak.

Más filozófiai rendszerektől – például a liberalizmustól vagy a kommunizmustól – eltérően a Pancasila emberképe elválaszthatatlan Isten koncepciójától, ami egyedi ideológiai sajátosságokat eredményez. Darmodihardjo szerint ezek a következők:

¹⁰ NOTONAGORO 1983: 25–26.

¹¹ SALAM 1988: 23–24.

¹² A gyakorlati filozófia a cselekvés fogalmát állítja a középpontba, és az embert cselekvő lényként szemléli, elméleti reflexiókat nyújt a cselekvésről. A gyakorlati filozófia egyfajta normatív cselekvésemélet. Ebben a tekintetben szembeállítható a cselekvés leíró elméleteivel.

1. a Pancasila értelmileg tartalmazza, hogy az indonézek hisznek Isten létezésében;
2. a Pancasila összeköt nyelvi és etnikai hovatartozástól függetlenül;
3. fenntartja Indonézia nemzeti egységét;
4. megállapítja, hogy az indonéz állam és a társadalmi élet alapja a demokrácia;
5. megfogalmazza a társadalmi igazságosság koncepcióját a nemzeti együttélésre.¹³

A Pancasila mint indonéz filozófiai konstrukció megértéséhez szükséges a tudományfilozófiai (ontológiai, episztemológiai, axiológiai) szempontú vizsgálata. Az öt elv ontológiai alapja az emberi léten nyugszik, episztemológiája a heterogén környezetben, a multikulturális és multietnikumú indonéz társadalomban létező valóság absztrakciójából és leegyszerűsítéséből épül fel, az össznemzeti problémák megoldását elősegítő értékek kidolgozásával. Mivel nem egy adott érték, hanem az indonéz nép által létrehozott érték, axiológiai szempontból a Pancasila nem választható el háttérétől, az indonéz néptől.¹⁴

III.1. A PANCASILA ONTOLÓGIÁJA

Ontológiai szempontból a Pancasila alapvetően az indonéz állam formáját meghatározó érték- és elvrendszer, amely saját identitással és entitással bír. Alapértékként a reflektív bölcsesség jelentéseit tartalmazza, melyek magukban foglalják az emberiség számára jónak, igaznak, szépnek és jótékonynak tartott dolgok idealizálását.¹⁵

A Pancasila ontológiai alapjai főként a monopluralizmus abszolút természetével eredendően bíró emberi léten nyugszanak, azaz antropológiaiak. A Pancasila lételméleti szempontból olyan értékeket és elveket tartalmaz, amelynek tárgya az ember. Ilyen értékek:

- A mindenható Isten a világegyetem létezésének forrása. Az istenség ontológiája vallásos, transzcendentális, természet- és értelemfeletti.
- A Pancasila hierarchikus. Az első elvre épül, és belőle ered a többi.¹⁶

¹³ DARMODIHARDJO 1979: 86.

¹⁴ SYAMSUDDIN 2009: 321.

¹⁵ KIROM 2011: 108–109.

¹⁶ NOTONAGORO 1987: 53.

- A Pancasila elvei: az Isten, az ember, a nép, az egység, az igaz, valamint az államiság közötti kapcsolat ok-okozati: előbbiek a kiváltó ok, utóbbi a következmény.¹⁷
- Az állam lényegének és természetének mindig kapcsolódnia kell a Pancasila elveihez. Az első elv alapján az állam lényegének és természetének összhangban kell lennie Isten természetével. A második elv alapján az állam lényegének és természetének összhangban kell lennie az ember természetével. A harmadik elv alapján az államnak egységesnek kell lennie. A negyedik elv alapján az állam lényegének és természetének összhangban kell lennie a nép természetével. Az ötödik elv alapján az állam lényegének és természetének összhangban kell lennie az igazság természetével.
- Az univerzum (makrokozmosz) végtelen. Formája a természet, és annak törvényei irányítják. A természeti erőforrások az eszközei és forrásai minden teremtmény életének: a Földnek, a Napnak, az oxigénnek, a termőföldnek stb.
- Az ember létezésének szintjei: egyén, (etnikai) közösség, nemzet, emberiség. Az ember személyes és nemzeti szinten is egyedülálló, független és szuverén szubjektum. Egyénként egyedi identitással bír: együttesen és egyetemesen él jogaival és kötelezettségeivel társadalmi-horizontális módon a természettel és az emberekkel, valamint társadalmi-vertikális módon Istennel. Mint vallási mandátum hordozója, az egyén fizikai-szellemi potenciállal, munkaerővel és erényekkel rendelkezik.¹⁸
- Az ember mint önálló lény a mindenható Isten teremtménye, test és lélek, a fizikai és a spirituális egysége.
- A kulturális rend létezése a méltóság és a magasabb rendű emberi személyiség manifesztációja. Mind a nemzeti, mind az egyetemes kultúrák az emberi méltóság és jellem megnyilvánulásai: az értékrendek, az élet intézményrendszerei (mint a család), a társadalmak, a szervezetek, az államok. A civilizációk és kultúrák léte az emberiség teleologikus realizációja: élet kreatív, produktív, etikus és erényes motivációkkal és eszmékkel.¹⁹

¹⁷ SUBADI 2010.

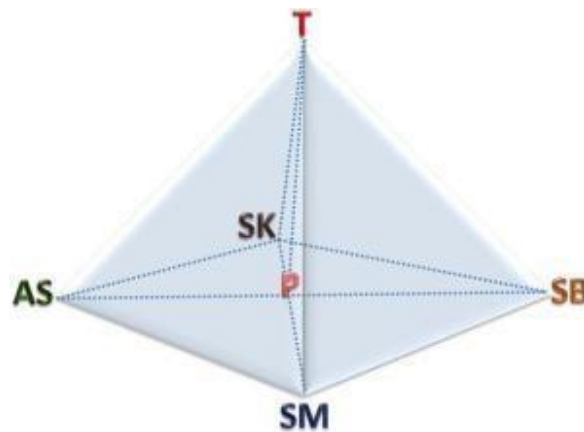
¹⁸ MURTOPO 2016: 6–7.

¹⁹ UO.

- A nemzetek léte szuverén és független nemzetállam-rendszer formájában nemzeti jellemet, méltóságot és tekintélyt fejez ki. A szuverén és független nemzetállam-rendszer a lojalitás és a nemzeti büszkeség központja, a nemzeti küzdelem betetőzése.

Általánosságban véve a kapcsolat a személyes és az állampolgári emberi lét között magában foglal funkciót és státuszt, jogokat és kötelezettségeket a szolgálat érdekében. A szolgálat pedig az alábbi ábrával írható le:

1. ábra – A szolgálat

Forrás: „Pancasila sebagai Sistem Filsafat.”

- T (*Tuhan*): a mindenható Isten létezése, aki minden létezés, a motiváció és az erény eszméinek forrása, a világegyetem léte teleologikus folyamatának csúcspontja. Az emberi szubjektum – tudatosan vagy öntudatlanul – felé törekszik, és visszatér hozzá.
- AS (*Alam semesta*): az univerzum létezése mint az ember és a teremtmények létének eszköze.
- SM (*Subyek manusia*): az emberi szubjektumok létezése, amelyek egyedülállóak, függetlenek, önállóak, szuverének, méltósággal és személyiséggel rendelkeznek, isteni/vallási, társadalmi, nemzeti és humanitárius mandátumot hordoznak.
- SB (*Sosio-budaya*): a társadalom és kultúra létezése mint az emberi élet teremtménye és eszköze.

- SK (*Sistem kenegaraan*): az államrendszer mint a nemzetek csúcsteljesítményeinek, a nemzeti identitás, a függetlenség, a nemzeti szuverenitás és autoritás megvalósításának fennállása.
- P (*Pribadi manusia*): az emberi személy mint egyetlen, egész és egyedülálló egzisztencia, amely funkcionális kapcsolatban áll az összes horizontális létezővel. A személy vertikális kapcsolatban van a mindenható Istennel, aki szellemi és vallási erőforrás, a motiváció és remény eredője.²⁰

A Pancasila és az indonéz emberek közötti kapcsolat kölcsönösen függő: előbbi létezése, jellege és minősége nagymértékben függ az indonéz néptől, míg az öt elv előirányozza az emberek életmódját és megszabja életminőségüket.

III.2. A PANCASILA EPISZTEMOLOGIAI VONATKOZÁSAI

A Pancasila reakció és válasz az indonéz emberek által tapasztalt életnehézségekre, egyben remény a problémák (oktatás, jólét, jóllét, béke stb.) hatékony megoldására. A Pancasila episztemológiailag alapvetően értékeket és elveket tartalmaz, mivel iránymutató Indonézia számára a világegyetem, az ember, a társadalom, a nemzet és az állam valóságának az élet értelméhez kapcsolt szemléletéhez. Az öt elv episztemológiai alapja szorosan kapcsolódik az ontológiaihoz, mivel az elvek ismerete a pluralista és heterogén társadalom egyenlőségértékeinek absztrakciója.²¹ Ez a Pancasila szociológiai episztemológiája, melyet az indonéz nép azon törekvése is jellemez, hogy egy független, szuverén és egységes nemzetté válva kívánt felszabadulni a gyarmatosítás alól. Olyan nemzetté, amelynek princípiumai a hit az egy mindenható Istenben, az igazságos és civilizált emberiesség, az ország egysége, a demokrácia, amely a népképviselők tanácskozásainak belső bölcsességéből eredő egyhangúságon alapul, illetve a minden polgár számára garantált társadalmi igazságosság.

A Pancasila fő értékmegállapítása, hogy a lét forrása Isten, aki megteremti a magas méltósággal és egyedi potenciállal rendelkező emberi individuumokat, az univerzumot, a vallás és istenség értékeit. Az emberi személy alanyként nemes méltósággal áldott:

²⁰ „Pancasila Sebagai Sistem Filsafat.” 2008.

²¹ SYAMSUDDIN 2009: 324–325.

érzésekkel, értelemmel, hajlammal, szándékkal, alkotóképességgel, munkaerővel és lelkiismerettel. Az emberi méltóság adottsága ezért isteni üzenet és ajándék.

A Pancasila episztemológiája az ismeret és igazság forrásait a Pancasilaában keresi.

Az ismeretelmélet empirista irányzata szerint (például Locke, Berkeley, Hume) ismereteink egyetlen forrása a külvilágra és elménk működésére vonatkozó közvetlen tapasztalat. A megismerés folyamatában az ember csupán passzív befogadója a tapasztalatoknak, amelyek az ismeret igaz voltát garantálják. A Pancasila ezen megközelítésben egyedül a létrejöttkori indonéz társadalom és kultúra leképeződése.²²

Az episztemológia racionalista irányzata szerint (például Descartes, Spinoza, Leibniz) ismereteink nagy része magából az értelemből ered. Fogalmaink a tapasztalat előtt és attól függetlenül is léteznek. Az igazság ismérve ezért nem érzéki, hanem intellektuális, az ismeretek igaz voltát pedig csak az értelem képes garantálni. A Pancasila ezen irányzat alapján Indonézia alapító atyáinak mély kontemplációja az indonéz nemzet életének az államiság keretei közé történő navigálásának céljával. Ebből következően pedig az öt elv az indonéz élet axiómája a társadalom, a nemzet és az állam számára egyaránt.²³

A Pancasilaában felfedezhető igazságról az egyes igazságelméletek révén alkothatunk képet. A koherencia-elmélet szerint egy állítás igazságát az határozza meg, hogy összhangban van-e más állításokkal, melyek egyetlen összefüggő rendszert alkotnak. Egy ember állítása akkor tekinthető igaznak, ha az megfelel korábbi kijelentéseinek és cselekedeteinek. A Pancasilara alkalmazva az elméletből az következik, hogy az öt elv az indonéz nemzet igaznak tartott értékeivel és egymással is összefügg, illetve a kormányzat – az alkotmány preambulumban rögzített – négy céljának alaptétele.²⁴

Az igazság megfelelési elmélete szerint egy kijelentés akkor és csak akkor igaz, ha az a világ ügyei tényleges állapotának, egy ténynek megfelelő állítást tartalmaz. Ezen teória értelmében a Pancasila ideológia kijelentései igazak, amennyiben az állításokban szereplő tudásanyag kapcsolódik ahhoz az objektumhoz, amelyre irányul. A Pancasila tudásértékei eszerint magukat az indonéz szokások, a kulturális és vallási élet értékeit

²² KUSMIDAT – SUMMARYATI 2011: 67–69.

²³ KUSMIDAT – SUMMARYATI 2011: 69–71.

²⁴ VAYANTI 2015.

jelenítik meg, így a mindennapi indonéz élet reflexiói, az indonézek által tapasztalt realitás foganatja.²⁵

Az igazság pragmatista elmélete az igazságot egy gondolat gyakorlati következménye sikerének tekinti, azaz egy gondolat igazságát annak gyakorlati haszna alapján ítéli meg. Egy állítást akkor tekint igaznak, ha az azon alapuló tettek kielégítő gyakorlati eredményhez vezetnek. Ezen aspektusból nézve az öt elv az indonéz nemzet egyetlen egyesítője. A gyakorlatban egységének szelleme a gyarmatosítók kiűzése és a felkelésekkel való szembenézés egységében mutatkozik meg. Ám a Pancasila igazsága azon hasznára is visszavezethető ezen megközelítésben, miszerint felhasználható, hogy a tolerancia alapelvével együtt a vallások harmóniáját és az emberi jogok tiszteletben tartását is elősegítse.²⁶

III.3. A PANCASILA AXIOLÓGIAI SZEMPONTBÓL

Axiológiai szempontból a Pancasila nem választható el háttérétől, az indonéz néptől, amely az értékét adja. A Pancasilaában, mint filozófia rendszerben megjelenő értékek egy axiológiai egységet alkotnak, és két értéktípusba sorolhatók: vagy belső értékek (olyan javak és célok elérésére irányulnak, amelyek önmagukban kívánatosak), vagy instrumentális értékek (olyan cselekvésekre motiválnak, amelyek a javak széles választékára cserélhető eszközöket, illetve erőforrásokat hoznak létre más célok eléréséhez).²⁷

A Pancasila belső értéke az indonéz nemzet hagyományos, prekoloniális, eredeti értéke és az Indonézián kívüli, a lakossággal a gyarmatosítás során érintkezésbe került kulturális értékek együttes eredménye, amelyet mind az indonéz emberek, mind az értelmiség abszorbeált. A Pancasila specifikus értéke egy belső érték, amely az istenség, az emberiség, az egység, a demokrácia és a társadalmi igazságosság univerzális értékeinek elismerésében rejlik.

Az öt elv instrumentális értéként tartalmazza a nemzetállami eszmék megvalósításának folyamatában uralkodó imperatívuszt és irányt, amelyek

²⁵ VAYANTI 2015.

²⁶ UO.

²⁷ WIDODO 2012.

összhangban kell lennie az istenség, az emberiség, az egység, a demokrácia és a társadalmi igazságosság értékeinek jellegével. Instrumentális értéként a Pancasila nemcsak az indonéz nép identitását tükrözi, hanem a cél elérésének eszközeként is szolgál: Indonézia a monoteizmus, a nacionalizmus, a humanizmus, a demokrácia és a társadalmi igazságosság révén realizálja a nemzetállamiság ideáit.

A Pancasila elvei azokat az értékeket tartalmazzák, amelyeket az indonéz emberek a mindennapi életben gyakorolnak. A valóság értéke mellett a Pancasila eszmék elvei ugyanakkor elérendő értékeket is tartalmaznak, melyek az emberek reménye szerint az életükben megvalósulnak.²⁸ Az öt elv ennél fogva egyszerre realitás és vágyalom.

A Pancasila elveinek értékelmélete tekintetében a következő princípiumokat fedezhetjük fel:

- A mindenható Isten az univerzum értékének végső forrása, aki a természeti törvények értelme és formája révén teremt értéket, amelyek objektív és abszolút módon, tértől és időtől függetlenül kötelezik és meghatározzák az univerzumot és a teremtményeket.
- Az emberi szubjektum képes lényegileg megkülönböztetni a legszentebb forrást az értékek forrásának megtestesülésétől:
 - a) A mindenható Isten és a vallás az univerzum értékének végső forrása, a bölcsesség és a boldogság eredője. Az ember képes értékelni az értékek forrását a mindenható Istenben való hitében kifejezve.
 - b) Az univerzum és természeti törvényei az élet és szépség forrásai értelmében értékforrások.
 - c) Az egyedi értékforrás minden nemzet számára az adott társadalomból és kultúrából ered, természeti, emberi és kulturális erőforrások potenciáljával.
 - d) Egy nemzet polgárai számára az ideálok és alkotás forrása az államrendszer.
 - e) A kultúra értékforrás az ember intellektuális életében, továbbá a szolgálat eszköze az alkotáson és munkán keresztül.²⁹

²⁸ KAELAN 2000: 129.

²⁹ WIDODO 2012.

- Az értékek vonatkozásában a méltóság potenciáljával az ember kettős funkcióval bír: az ember, aki önmaga által értéket hasznosít, illetve az ember, aki értéket teremt egyéni vagy közösségi munkával és teljesítménnyel.
- Az ember méltósága és személyisége – amely az emberi természetből adódóan potenciálisan integráns mint egyén, valamint társadalmi és erkölcsi lény – az értékek tárgya.
- Az emberi méltóság potenciáljának egyedisége hajlamnak mutatkozik az igazság és a bölcsesség tudatos szeretetére. Minden erényes emberi erőfeszítés motivációjának forrása a szeretet. A szeretet az emberi öntudat megtestesülése, a bölcsesség a szeretet megtestesülése.
- Az értékek alanyaként az ember kötelessége és felelőssége az értékek megöröklése, hasznosítása és megőrzése.
- Az emberi kapcsolatok minősége Istennel meghatározza az emberek egymás közti kapcsolatainak minőségét. Az istenfélelem motivációja a jócselekedet alapja és forrása. Az istentudat minősége így az emberi tudat minőségének számít.
- Az ember általános tudata az értékekről tükröződik személyiségében, tetteiben és bölcsességében. Az értékek és erény forrása magában foglalja az istenség és vallás tudatosítottságát és az emberi személyiség valódi potenciálját, ami a szeretet potenciálját jelenti.³⁰

Soekarno hollandul filozófiai alapként (*filosofische grondslag*), németül világnézetként (*Weltaanschauung*) vagy az állam alapszabályaként (*Staatsfundamentalnorm*) definiálta a Pancasilaát. Az tehát nem csupán filozófiai rendszer, hanem alapvetően az indonéz nemzet- és államépítés folyamatának referenciakerete. E funkciójában kifejtett hatása és elért eredményei az alábbiakban kerülnek összegzésre.

³⁰ WIDODO 2012.

IV. A PANCASILA MINT ÉLŐ *STAATSFUNDAMENTALNORM* FORMÁLÓDÁSA INTÉZMÉNYI MEGKÖZELÍTÉSBE

A Pancasilaát elfogadása után többször finomították, folyamatosan újra- és átértelmezték, illetve – mivel az öt elv nem önvégrehajtó – intézményesítették. A történelmi tapasztalat az, hogy a Pancasila fennkölt eszményeinek realizálása nehéz (teljes megvalósítása pedig lehetetlen) vállalkozás, részben az elvek természete (és az ebből következő tág politikai instrumentalizációs lehetőségek), részben az indonéz államigazgatásban nem ritka bürokratikus, notóriusan korrupt, hatalmi visszaélésekre hajlamos és/vagy kevésbé ideologizált tisztviselők miatt. Az intézmények szerepe ezért felértékelődik a Pancasila-filozófia gyakorlati érvényesítésének és érvényesülésének vonatkozásában.

Indonézia jelenlegi unitárius államszerkezete és prezidenciális kormányformája miatt a mindenkori elnök és vezetői minősége a legfontosabb közbenső változó, amely meghatározza a Pancasila realizálásának kudarcát vagy sikerét.³¹ Bahar rámutat, hogy jóllehet az Indonéz Köztársaság a megalakulása után földrajzi kiterjedésben és komplexitásban is gyarapodott, az elnökök ritkán fordítottak kellő figyelmet hivataluk szervezeti és vezetési szempontjaira. Az egymást követő adminisztrációk felállítása, a miniszterek kinevezése és felmentése jobbra eseti alapon történt, látszólag figyelmen kívül hagyva az alkotmány preambulumban rögzített metafizikai irányelveket.³² Ez a körülmény feltehetően hozzájárult – közvetlenül vagy közvetve - az Indonéz Köztársaság szerény teljesítményéhez alkotmányos felhatalmazása érvényesítése terén.

Utóbb a Pancasila-normákat gyakran finomították, folyamatosan újra- és átértelmezték, illetve intézményesítették. Az első transzformáció az alkotmányozáshoz kötődik. Soekarno javaslatát a Vizsgálóbizottság elfogadta, majd az elnökletével összeült 9 tagú alkotmányozó bizottság belefoglalta azt a preambulumtervezetbe, finomítva a szöveget és módosítva az elvek sorrendjét.³³ Soekarno a függetlenség

³¹ BAHAR 2010.

³² BAHAR 2010.

³³ A végső preambulumtervezetben a kötelező monoteizmusra vonatkozó eredetileg ötödik elv az első helyre került. Megfogalmazását a keresztények diszkriminatívnak találták, mivel az a nacionalisták és iszlamisták között júniusban megszüvegezett kompromisszum eredményeként (*Piagam Jakarta*) a muszlim hívők számára előírta a saría kötelező betartását is. A Kelet-Indonéziában többségben lévő katolikusok és protestánsok jelezték, amennyiben a kitétel megtartásra kerül (és ezáltal már az alkotmányban impliciten kisebbségként definiálják őket), nem csatlakoznak a formálódó köztársasághoz. Ez az indonéz nemzetállam megalakulásának ellehetetlenülését jelentette volna, ezért augusztus 18-án a

kikiáltását követően alapító atyából az első köztársasági elnökké lépett elő (1945–1967), a Pancasila pedig az alkotmány hatályba lépésével jogerőre emelkedett. Jóllehet Indonézia két eltérő alkotmánnyal is kísérletezett: a föderatív államberendezkedéssel 1949 decembere és 1950 augusztusa között, illetve a parlamentáris kormányformával 1950 augusztusa és 1959 júliusa között, a Pancasila kontinuitása nem szakadt meg, az elvek valamilyen formában az új alapokmányokban is rögzítésre kerültek.

Soekarno elnöki népszerűsége abból adódott, hogy látszólag szintetizálni tudta a domináns szociokulturális csoport, a jávanézek hagyományait az iszlámmal és saját marxista nézeteivel, melyek egyre inkább előtérbe kerültek. Soekarnónak hosszú elnöksége alatt két holland katonai agresszióval, egy amerikai felforgató és egy katonai beavatkozással, az amerikai–szovjet hidegháborús feszültséggel, valamint – leginkább gazdasági, politikai és ideológiai motivációjú – hazai felkelések sorozatával kellett szembenéznie. Miután politikai programja és víziója megvalósításához a kapitalista Nyugat következetes támogatását nem tudta biztosítani, figyelmét és reményét a kommunista blokkra irányította, ignorálva az ideológiai ellentétet az általa 1945-ben előterjesztett *gotong-royong* eszme és a marxista-leninista ideológia osztályharc doktrínája között. A Pancasilaát újradefiniálta indonéz marxizmusként, az 1958-as katonai akciót a közép-szumátrai felkelés ellen pedig Pancasila keresztes hadjáratnak minősítette.³⁴ Maga körül máig ható személyi kultuszt épített ki, illetve következetesen felszólította az állampolgárokat, hogy tanulmányozzák és internalizálják tanításait. Az iskolákban 1959-ben a tananyag része lett az *Indoktrináció hét fő forrása (Tujuh Bahan Pokok Indoktrinasi, Tubapi)*, amely az alkotmányt és az elnök bizonyos beszédeit tartalmazta. Soekarno egyúttal hivatalosan támogatta az Indonéz Kommunista Párt marxista-leninista doktrínáit, illetve fellépett azon csoportokkal szemben, amelyek megpróbálták rendszerezni és gazdagítani az elnök tanítását egy koherensebb doktrína számára. Soekarno elnöki tevékenysége összességében tehát nem csak nem járult hozzá egy koherensebb, kidolgozottabb Pancasila filozófiához, de jelentősen el is tért annak eredeti változatától. Soekarno végül 1967-ben lemondásra kényszerült hatalma két

Vizsgálóbizottság öt tagja – Mohammad Hatta, Tengku Mohammad Hassan, Ki Bagus Hadikusumo, Wahid Hasyim és Kasman Singodimedjo – máig releváns történelmi döntést hozva törölte a Pancasilaából az izlamisták kérésére bekerült albekezdést. HATTA 1982: 58.

³⁴ 1958 februárjában felkelés robbant ki a központi kormányzat és Sukarno elnök ellen Szumátra és Szulaveszi szigeteken, melyek nagyobb tartományi önállóság elérését és a sikertelen központi gazdaságpolitika megváltoztatását célozták. Júniusra a nagyvárosokat a kormányzat alakulatai visszafoglalták a felkelőktől, akik a lázadást gerillaharcmodorban folytatták egészen 1961-ig.

támasza, a nacionalista hadsereg és az Indonéz Kommunista Párt (PKI) közötti konfliktus miatt, ami a Pancasila marxista-leninista verziójának bukását is jelentette.³⁵

Az új elnök, Soeharto (Suharto) tábornok (1967–1998) meg sem próbálta filozófiailag vagy ideológiailag továbbfejleszteni a Pancasila-t, azt nyitott ideológiaként jellemezte és nemzeti paradigmává tette. A június 1-jei Pancasila Nap helyett október 1-jére bevezette a Pancasila Szentségének Napját a hadsereg által az Indonéz Kommunista Párt felett aratott győzelem (1965) emlékére. A Pancasila megvalósítása érdekében pedig 1978-ban kiadták az öt elvet 36 pontban részletező *Útmutató a Pancasila internalizálásához és végrehajtásához (Pedoman Penghayatan dan Pengamalan Pancasila, P4)* című dokumentumot. A gyakorlati útmutató célja a Pancasila megismertetése és az állampolgárok mindennapi életébe történő átültetése volt. Az útmutató 1978 és 1998 között kötelező tantárgy volt a köz- és felsőoktatásban, illetve az állami alkalmazottaknak is vizsgáznuk kellett belőle.³⁶ Ennélfogva a jelenlegi felnőtt indonézek többsége tisztában van a tartalmával. Soekarno utóbb marxizmus-leninizmus-orientált és személyre szabott Pancasila-jával ellentétben az antikommunista, de szintén tekintélyelvű rendszert kiépítő Soeharto verziója szándékosan és intézményesen kapcsolódott a Nyugat-orientált nemzeti fejlesztési politikához; azt a „nemzeti fejlődés megvalósításaként” definiálta.

Mindazonáltal az öt elv érvényességének kiterjesztésére is tett kísérletet. 1982-ben Soeharto kinyilvánította, hogy a Pancasila az állam, a nemzet és a társadalom egyedüli szerveződési alapja. A társadalmi-politikai tér ideológiai uniformizálásának céljával (iszlámellenes éllel) a társadalmi szerveződések és pártok 1983-tól kizárólag és kötelezően csak a Pancasila ideológián alapulhattak. Sjafruddin Prawiranegara, korábbi indonéz kormányfő (1948–1949) a rendelkezés kapcsán így nyilatkozott: „nyilvánvalóan nem volt cél [a megfogalmazásakor], hogy a Pancasila a polgári szervezetek alapjává váljon, legyenek azok politikai, szociális vagy más jellegűek.”³⁷ A koncepció azonban elsősorban a muszlim közösségekből váltott ki heves tiltakozást, akik a Pancasila vallási státuszra emelését látták benne. Tiltakozásuk egyik legszembetűnőbb esete a Tanjung Priok incidens volt muszlim hívők és kormánykatonák között 1984-ben, amelynek során hivatalosan 24 fő vesztette életét, 54-en pedig megsérültek.³⁸

³⁵ BAHAR 2010.

³⁶ PARREVA 2017.

³⁷ PRAWIRANEGARA 1984: 78.

³⁸ LINTON 2007: 199–231.

A Pancasila nemzeti paradigmává és minden kormánypolitika alapjává tételének szintén negatív következménye volt, hogy ezáltal a rendszerellenes erőket Pancasila-elleneseknek tekintették, ami hozzájárult ahhoz, hogy a rendszerváltást követően egyes pártok a Pancasila diskurzus leépítését szorgalmazták.

A Soeharto-féle Pancasila változatnak az ázsiai pénzügyi válság (1997–1998), illetve a korrupció, összejárás, nepotizmus (KKN) vádjai következtében a társadalmi támogatottságát és legitimitációját elvesztő rezsim bukása vetett véget.

1998 után sem a vezető nélküli reformmozgalom, sem a következő elnökök, Habibie (1998–1999), Wahid (1999–2001), Soekarnoputri (2001–2004), Yudhoyono (2004–2014) és Widodo (2014–) nem termeltek ki saját, személyükre szabott Pancasila-verziót. Az elnökök mellett majdnem minden politikus és aktivista hitet és hűséget tett az 1945-ös, a rendszerváltás után több tekintetben jelentősen módosított alkotmány érvényben hagyott eredeti preambuluma mellett. Yudhoyono például élet- és munkatapasztalatára hivatkozva a következőképpen fogalmazott egy nyilvános fórumon: „...a Pancasila a legjobb. Sose kételkedjenek betartani.”³⁹

A Pancasila nemzeti paradigma státuszát és kötelező oktatását ugyanakkor a demokratizáló politikai reformok keretében megszüntették. Bár a 2011. évi 12. törvény a törvényalkotásról megerősítette, hogy a Pancasila továbbra is az indonéz jogalkotás alapja, az új törvények tárgyalási folyamatában ezt nem tekintik kötelező jogi alapnak.⁴⁰ A törvényhozó hatalmi ág legfőbb szerve, a Népi Konzultatív Gyűlés (MPR) értékelő testületének elnöke, Bambang Sadono ennek kapcsán így fogalmazott: „Túl lusták vagyunk ahhoz, hogy a Pancasila-t értelmezzük, és az elvei alapján éljünk.”⁴¹

V. A PANCASILA RELEVÁNCIÁJA MA

A folyamatosan változó társadalmi viszonyok alapvetően befolyásolják az uralkodó eszméket, etikai normákat, az egész kultúrát. A globalizáció korában a leginkább domináns eszmei áramlatok az individualizmus, a homogenizáció (amerikanizálódás), a nacionalizmus, a különböző irracionális eszmék.

³⁹ NURDIN 2016.

⁴⁰ „Undang-Undang Nomor 12...” 2011.

⁴¹ „Pancasila Belum Jadi Ethos.” 2017.

A mai Indonézia már nem egy újonnan alakult, 60 millió lakosú, a fennmaradásért küzdő posztkoloniális állam, hanem jelentős, a G20 csoporthoz tartozó nemzetállam, négyszer akkora népességgel, stabil gazdasági növekedéssel és demokratikus politikai berendezkedéssel. Ezért felmerül a kérdés, hogy a megváltozott társadalmi és állami jellemzők, a globalizációval teret nyert új eszmei irányzatok mellett hogyan és miért maradhat a kortárs Indonézia számára releváns filozófiai rendszer és államideológia a Pancasila?

V.1. MILYEN FORMÁBAN ÉS MENNYIBEN RELEVÁNS?

A Pancasila jelenlegi megvalósítását már nem a Soeharto-féle *P4* program, hanem az alábbi, 2003-ban a törvényhozás által elfogadott, az öt elv mindennapi érvényesítését 45 pontban elősegítő rendelkezés instruálja.

1. Az első elv: hit a mindenható Istenben.
 - 1) Az indonéz nemzet kifejezi bizalmát és áhítatát a mindenható Istennek.
 - 2) Az indonéz emberek hiszik és félik a mindenható Istent, saját vallásuknak és hiedelmüknek megfelelően egy igazságos és civilizált emberiség alapján.
 - 3) A tisztelet és együttműködés tiszteletteljes attitűdjének kifejlesztése a különböző vallások hívei között.
 - 4) Az élet harmóniájának előmozdítása a társhívők között és a mindenható Isten iránti hit előmozdítása.
 - 5) A vallás ügye és a hit a mindenható Istenben az ember személyes kapcsolatába tartozik a mindenható Istennel.
 - 6) A vallásszabadság kölcsönös tiszteletben tartása a saját vallás és hiedelem szerint.
 - 7) A vallás vagy a hit másokra nem kényszerítendő.⁴²
2. A második elv: az igazságos és civilizált emberiség.
 - 1) Az emberek Isten teremtményeiként való elismerése és kezelése illetően státuszuk és méltóságuk szerint.

⁴² PARWANTO 2016.

- 2) Az emberek egyenlőségének, jogaik és kötelezettségeik egyenlőségének elismerése tekintet nélkül etnikai hovatartozásra, származásra, vallásra, meggyőződésre, nemre, társadalmi helyzetre, bőrszínre stb.
 - 3) Szeretetteljes attitűd kifejlesztése az emberek között.
 - 4) A tolerancia és a kölcsönös elfogadás attitűdjének kifejlesztése.
 - 5) Önkénymentes hozzáállás kialakítása másokkal szemben.
 - 6) Az emberiesség értékeinek fenntartása.
 - 7) A humanitárius tevékenységek végzésének szeretete.
 - 8) Merészség az igazság és az igazságosság megvédéséhez.
 - 9) Az indonéz nemzet az egész emberiség részének érzi magát.
 - 10) A tisztelet és együttműködés tiszteletteljes attitűdjének kifejlesztése más nemzetekkel.⁴³
3. A harmadik elv: Indonézia egysége.
- 1) Képesség az ország és a nemzet egységének, érdekének és biztonságának előtérbe helyezésére az egyéni és csoportérdekekkel szemben.
 - 2) Képesség és hajlandóság szükség esetén áldozatot hozni az állam és a nemzet javára.
 - 3) Haza- és nemzetszeretet kifejlesztése.
 - 4) Büszkeség kifejlesztése az indonéz nemzet és haza iránt.
 - 5) Törekvés a szabadságon, az örök békén és a társadalmi igazságosságon alapuló világrendre.
 - 6) Az indonéz egység fejlesztése a nemzeti mottó alapján.
 - 7) A társulások támogatása a nemzeti egység érdekében.⁴⁴
4. A negyedik elv: demokrácia, amely a népképviselők tanácskozásainak belső bölcsességéből eredő egyhangúságon alapul.
- 1) Állampolgárokként és lakosokként minden indonéz ember azonos státusszal, jogokkal és kötelezettségekkel bír.
 - 2) Nem szabad másokra akaratot erőltetni.
 - 3) Döntéshozatalnál a közérdek előtérbe helyezendő.
 - 4) A konszenzusra törekvő tanácskozások rokoni szellemben folynak.

⁴³ UO.

⁴⁴ UO.

- 5) A tanácskozás eredményeként meghozott döntések tiszteletben tartása és fenntartása.
 - 6) A döntések jóhiszemű és felelősségteljes elfogadása és végrehajtása.
 - 7) A tanácskozások során a magán- és a csoportérdekekkel szemben a közös érdekek elsőbbséget élveznek.
 - 8) A tanácskozások a józan ész alapján zajlanak, összhangban a nemes lelkiismerettel.
 - 9) A meghozott döntéseknek morális felelősséggel kell tartozniuk a mindenható Istennek, meg kell őrizniük az emberek méltóságát, az igazság és igazságosság értékeit, a közérdekekért előnyben kell részesíteniük az egységet.
 - 10) Bizalom a döntéseket végrehajtó képviselőkben.⁴⁵
5. Az ötödik elv: a társadalmi igazságosság minden indonéz polgár számára.
- 1) Nemes cselekedetek elősegítése, amelyek a rokonság és a kölcsönös együttműködés magatartását és légkörét tükrözik.
 - 2) Becsületes attitűd kifejlesztése mások iránt.
 - 3) A jogok és kötelezettségek egyensúlyban tartása.
 - 4) Mások tiszteletben tartása.
 - 5) Mások megsegítésének szeretete, hogy megálljanak a lábukon.
 - 6) A tulajdonjog nem használandó másokkal szembeni zsarolási kísérletekre.
 - 7) A tulajdonjog nem használandó pazarló és luxus életmódhoz tartozó dolgok megszerzésére.
 - 8) A tulajdonjog nem használandó a közérdekkel szembeni konfliktusra vagy annak megkárosítására.
 - 9) A kemény munka szeretete.
 - 10) Mások, a közös jólétet és fejlődést szolgáló munkája tiszteletének szeretete.
 - 11) A társadalmi igazságosságot és az egyenlő fejlődést szolgáló tevékenységek szeretete.⁴⁶

⁴⁵ PARWANTO 2016.

⁴⁶ PARWANTO 2016.

A Pancasila ezen részletes útmutatások ellenére a nemzet vezetőinek és polgárainak döntéshozatalaiban, illetve hétköznapjaiban (már és még) nem tölt be központi szerepet.

Arief Hadiyat, az indonéz Alkotmánybíróság főbírája szerint: „A modern állam fejlődése két típust termelt ki a valláshoz való viszonyában: azon államokét, amelyek teljesen szekulárisak, illetve azokét, amelyekben van államvallás. Indonézia ugyanakkor egyikhez sem tartozik.”⁴⁷ Valóban, a Pancasila egyfajta fél-laikus eszmeként a szekuláris államberendezkedés keretei között követeli meg az állampolgároktól a vallásosságot. Ez a kétértelműség nem egyedülálló – például az Egyesült Királyság és az anglikán egyház kapcsolata –, de a Pancasila indonéz sajátosság. Kétértelműsége pedig híven jeleníti meg az indonéz valóságát.

A közvélemény-kutatások eredményei arra engednek következtetni, hogy noha a mai fiatalok körében ismertsége és elfogadottsága alacsony, a felnőtt indonéz népesség döntő többsége – feltehetően a több évtizedes indoktrinációtól nem függetlenül – elfogadta a Pancasila-t az Indonézia számára legmegfelelőbb *Staatsfundamentalnorm*ként. Mindazonáltal az elit és az állami vezetők politikai gyakorlata, illetve az állampolgárok hétköznapi magatartása és viselkedése tekintetében nehéz fellelni a Pancasila normák érvényesülését. A Pancasila hivatalos államfilozófiaként az etikai, jogi és állami normák forrása, minden politika racionális alapja kellene legyen. 1998 utána azonban a közszférában, a jogalkotásban és a közpolitikai döntéshozatali folyamatban is ritka hivatkozási alappá és beszédtemává vált. A közéleti diskurzusokban csupán negatív kontextusban, a nemzeti problémák megoldási javaslatok között merül fel, nem pedig mint a nemzet ideológiája és életszemlélete. Az elmúlt majdnem két évtizedben magán a Pancasila Napon elmondott politikai beszédek is jobbára csak említés szintjén foglalkoztak a koncepcióval. A politikai retorika mellett a gyakorlatban is kevésbé érvényesül az öt elv, számos elitpolitikus és vezető köztisztviselő nem tud és nem akar példaként szolgálni az idea sikeres internalizációjához.

Diasma Sandi Swandaru, a jogyakartai Gadjah Mada Egyetem Pancasila Tanulmányok Központjának egyik kutatója szerint legalább két okra vezethető vissza az elit vonakodása a Pancasila diskurzus közéletben való megjelenítésétől. Az első, hogy a kormányzat tagjaival szemben társadalmi elvárás, hogy a Pancasila államkoncepcióval

⁴⁷ SAPUTRA 2017.

összefüggésben az ország érdekeinek szenteljék magukat, és erkölcsösen viselkedjenek. A Pancasila közbeszédbe emelésével így jelentős felelősséget terhelnének magukra, amit önként nem szívesen vállalnak. Másodsor, a kormányzat alábecsüli a Pancasila fontosságát. Úgy vélik, már alaposan ismerik, és nem érzik szükségét annak, hogy érdemi vizsgálat vagy a kommunikáció tárgyává tegyék.⁴⁸

Mindez arra enged következtetni, hogy a stabil alkotmányos és bizonyos intézményi megalapozásától eltérően társadalmi fundamentumra a Pancasila 1998 után eddig nem tudott szert tenni. Összességében tehát nem vált étosszá. Relevanciája ugyanakkor nem szűn(hetet)t meg, csupán relativizálódott.

V.2. MIÉRT RELEVÁNS TOVÁBBRA IS?

Az 1945-ös, számos módosítás mellett jelenleg is hatályban lévő alkotmány a politikai és tudományos támogatást élvező közhiedelem szerint a szigetvilágban őshonos politikai hagyományokat és a nemzeti karaktert testesíti meg. Ez a nézet hatékonyan korlátozza a lényegi felülvizsgálat vagy egy új alapokmány elfogadásának lehetőségét. A Soeharto-rezsim (1966–1998) bukását követően ezért jelentős alkotmányos reformra nem került sor, így a Pancasila sérthetetlen alapszabály státusza jogilag fennmaradt, amit a közgondolkodásban az elvek elvonatkoztatottsága és teljesíthetlensége, valamint a többnyire jóhiszemű, pozitív, gyakran érdemi kritikát vagy reflexiót nélkülöző belföldi kommentárok és Pancasila-szakirodalom is hatékonyan táplál – dacára az alábbiakban szemléltetésre kerülő teljesítményének.

Ám a demokratizációval párhuzamosan a Pancasila ideológia (s főleg az eredete) körüli mítosz megkérdőjeleződött. A támogatói által hangoztatott bennszülöttségével szemben teret nyert az álláspont, hogy a saját kizárólagosságát hangsúlyozó rendszer valóban a létrejöttkor jellemző társadalmi-politikai szituációt tükrözi, de az a tengelyhatalmak államszervezési módszere és fasiszta ideológiája – ami az autoriter jellegét adja a dokumentumnak –, illetve a jávai községi feudalizmus volt.⁴⁹ Eszerint a Pancasila-t Soekarno idioszinkratikus módon tekintette az ősi jávai értékek és bölcsesség kifejeződésének.

⁴⁸ „Pancasila Belum Jadi Ethos.” 2017.

⁴⁹ SIMANDJUNTAK 2003: 88.

A Pancasila alkotmányos sérthetlenségének egy fontos következménye, hogy alkotmányossá tesz nem alkotmányos elveket, például a konszenzusalapú döntéshozatal elsőbbségét. Ez jóllehet mind a Soekarno-féle baloldali autoriter, mind a Soeharto-féle jobboldali autoriter rezsimnek számára jó ürügynek bizonyult az ellenzéki hangok elnyomására, az elmúlt évtized során a civil társadalomban nőtt a bizalom az ideológia iránt. A konzervatív és mérsékelt iszlám szervezetek előszeretettel hivatkoznak rá a szélsőséges iszlamizmus és a radikális ideológiák terjedése feltartóztatásának, illetve a pluralizmus és vallásszabadság megőrzésének céljával. A *Muhammadiyah*, Indonézia második legnagyobb muszlim szervezetének elnöke 2012-ben így nyilatkozott: „a Pancasila létfontosságú a plurális nemzetnek, és a külföldiek tisztelik; valójában alternatív ideológiának fogják tartani a konfliktusok sújtotta világ számára.” A világ legnagyobb muszlim szervezetének, a körülbelül 90 millió tagot számláló *Nahdlatul Ulama* szervezetnek a vezetője pedig úgy véli: „számunkra a Pancasila az erkölcs, az etika és az *aswaja* [szunnita] tanítások kikristályosodása. Mivel a Pancasila iszlám értékeket testesít meg, mindenkit és minden olyan csoportot, amely magától értetődően ellene van, bűnözőnek kell tekinteni.” Későbbi megnyilatkozásában pedig így fogalmaz: „a Pancasila minden megváltoztatási kísérletét a nemzeti egység fenyegetésének kell tekinteni.” A legnagyobb tekintélyű indonéz klerikális testület, a *Majelis Ulama Indonesia* (MUI) is kiáll az ideológia mellett. Egyik alelnöke a pániszlám kalifátus létesítését célul kitűző *Hizbut Tahrir Indonesia* szervezet elleni megnyilatkozásában emelte ki: „a MUI már kinyilvánította világos és szilárd álláspontját, hogy az [a Pancasila] [az indonéz állam] végleges [formája].” Egy jó állampolgár, tette hozzá, a nemzet alapító atyái által választott ideológiát kell kövesse. Amennyiben egy szervezet ideológiájában nem hú a Pancasilaához, „az nem szereti a nemzetet”, és ezzel elveszíti legitimitását.⁵⁰

Az önmagukat liberálisnak tekintő indonéz gondolkodók közül is sokan kiállnak a Pancasila mellett, képviselve például az állam és vallás relációjában a kvázi liberális álláspontot, miszerint a „szekularizmusra nincs szükség, míg a szekularizáció szívesen látott.”⁵¹ Ez a nézet is rámutat a kétértelműsége és a főként a Pancasila által gerjesztett és fenntartott azon téves feltételezésre, miszerint a modernitás Indonézia esetében nem igényel szekularizmust.

⁵⁰ SYADRI 2017.

⁵¹ MUNAMAR-RACHMAN, B. 2010: 26–28.

A Pancasila mindenkori relevanciája abból a képességéből is ered, hogy az olyan potenciálisan centrifugális erők, mint a vallás vagy az etnikum, kirekesztő és össznemzeti szinten dezintegráló impulzusai ellen hat. A szupremáciájához mindazonáltal hozzájárulnak egyes, Indonéziával szimpatizáló külföldi elemzők megnyilvánulásai is. Az amerikai Mark Juergensmeyer például félrevezetően úgy definiálja a Pancasilaát, mint „leplezett áldás az indonéz nép számára, mivel vallásbarát ideológia, ami ésszerűtlenné teszi a helyettesítését bármely más ideológiával.”⁵²

VI. A PANCASILA TELJESÍTMÉNYE: ESZME VERSUS VALÓSÁG

A Pancasilaában 1945-ben felvázolt állameszme és a mai indonéz realitás közötti különbség egyértelmű a megfigyelők és fájdalmasan nyilvánvaló az állampolgárok számára. Az alapító atyák ideáljai, azok gyakorlati potenciáljaitól függetlenül, megvalósíthatatlanok maradtak. Az indonéz állam három alkotóeleme, a nép, a terület és a kormányzat tekintetében sem manifesztálódtak az alkotmány preambulumban előírányzott célok.

Az indonéz humán fejlettségi index (HDI) ⁵³ értéke 1990 és 2015 között 30,5 százalékos emelkedést, 0,528-os értékről 0,689-es értékre. Indonézia a 2016-os ENSZ adatok alapján a közepes humán fejlettségi országok közé tartozik, 188 ország és terület között a 113. a fejlettségi listán (Magyarország a 43.).⁵⁴ Néhány statisztikai adat a kortárs indonéz társadalom állapotáról:

- Jelenleg a várható élettartam 69,1 év, a medián életkor 28,4 év.
- A felnőtt népesség körében az írástudás aránya 93,9 százalék, a felnőtt lakosság 47,3 százaléka részesült valamilyen középfokú oktatásban.
- A lakosság 87,2 százaléka szunnita muszlim, 6,9 százaléka protestáns, 2,9 százaléka katolikus, 1,7 százaléka hindu, 0,7 százaléka buddhista, 0,05 százaléka konfuciánus (népszámlálás, 2010).⁵⁵ A vallás fontos szerepet játszik az indonézek életében. A felekezeti megosztottság erős, noha az etnikai

⁵² ST SULARTO 2010: 10.

⁵³ Az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP) által kialakított humán fejlettségi index (HDI) a társadalom és a társadalom csoportjainak fejlődését méri. Célja, hogy egy a várható élettartam, valamint az oktatási szintek kérdéskörét is felölelő, átfogóbb meghatározást adjon a fejlődés fogalmáról.

⁵⁴ „Kewarganegaraan...” 2010: 10.

⁵⁵ „Kewarganegaraan...” 2010: 9.

hovatarozás, a vallás, a faj és a közösségi csoportosulások témáinak nyilvános megvitatására vonatkozó tabuk miatt ez nem feltétlenül tudatosul a közvéleményben.

- Etnikai hovatarozás alapján a népesség 40,1 százaléka jávanéz, 15,5 százaléka szundanéz, 3,7 százaléka maláj, 3,6 százaléka batak, 3,0 százaléka maduréz, 2,9 betawi, 31,2 százalék pedig egyéb (népszámlálás, 2010).
- A vallási, az etnikai, az állami és a közösségek elleni erőszak is hosszú múltra tekint vissza Indonéziában. Az 1998 utáni demokratizálódás következtében pedig a szélsőséges, a vallási és faji előítéletekre építő, a kirekesztő és/vagy diszkriminatív nézetek is artikulálódhatnak, és bizonyos mértékig tematizálhatják a közbeszédet és a politikai diskurzust.
- A lakosság 41,3 százaléka él multidimenzionális szegénységben (oktatás, egészségügy, életszínvonal), 8,3 százaléka pedig kevesebb, mint 1,9 dollár napi jövedelemmel rendelkezik (vásárlóerő-paritáson mérve).
- A foglalkoztatottak 33 százaléka nehéz foglalkoztatási helyzetben van.⁵⁶
- Az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Céljai közül Indonéziának a következő területeken tett vállalásait nem sikerült teljesítenie a 2015-ös határidőig: szegénység, anyai halandóság, táplálkozás, HDI és malária.⁵⁷

Régiójában Szingapúr, Brunei és Malajzia is megelőzi fejlettségben, ami Indonézia természeti és humán erőforrás-potenciáljait figyelembe véve nem indokolt. Ráadásul széles a szociológiai és pszichológiai szakadék a szegénység által sújtott tömegek milliói, a szűk, relatíve tehetős középosztály és az elit csoportok között. Ez a szociológiai és pszichológiai szakadék a Pancasila érvényesülése szempontjából is jelentőséggel bír, mert a politikai hatalomba kerülés és maradás érdekében a középosztály és az elit tagjai bizonyíthatóan nem zárkoznak el a szegény tömegek szavazatainak megvásárlásától. Ez a stratégia pedig hathatósan módosította az indonéz politika természetét: kevésbé idealistává és jóval pragmatikusabbá tette azt.

A terület tekintetében Indonéziának eddig nem sikerült ténylegesen és hatékonyan felhasználni természeti erőforrásait a közjó érdekében, illetve biztosítani szuverenitását a teljes szárazföldi és tengeri területe felett. A bennszülöttek és törzsek területi igényeit és jogait az állam gazdasági megfontolásokból gyakran figyelmen kívül

⁵⁶ „Human Development Indicators – Indonesia.” 2016.

⁵⁷ TOSEPU 2016: 7.

hagyja. Az ásványkincseket és nyersanyagokat gyakran külföldi tulajdonú vállalatok, külföldi munkavállalókat alkalmazva, fenntarthatatlan módszerekkel termelik ki, helyrehozhatatlan környezeti károkat okozva és súlyos természeti katasztrófákat előidézve.

Indonézia jelenlegi határait csupán 2002-ben nyerte el, miután Kelet-Timor az ENSZ bábáskodása mellett önálló állammá vált, valamint a Nemzetközi Bíróság (ICJ) egy területi vitában Malajziának ítélte a Sipadan- és Ligitan-szigeteket. Jakartának azonban jelenleg is vannak határvitái szomszédos országokkal. Az indonéz fegyveres erők ugyanakkor képtelenek biztosítani az ország mostani határait is. Az alacsony ilyen célú költségvetés, a nem megfelelő felszereltség és a külső területek perifériakussága az indonéz katonai stratégiai gondolkodásban lehetővé teszi többek között a kalózkodást és az illegális halászatot az indonéz felségvizeken. Utóbbi a presztízs mellett évente körülbelül 3 milliárd dolláros anyagi veszteséget is okoz az országnak.⁵⁸

Az állam harmadik alkotóeleme, a kormányzat tekintetében az 1998 után felálló adminisztrációk főbb közös jellemzője a Pancasila ideológia retorikán túli ignorálása mellett a Soeharto-örökség felszámolására, a politikai szabadságjogok kiterjesztésére, a külső államadósság csökkentésére és a gazdaságfejlesztésre való törekvés. Előbbi téren jelentős sikereket értek el: a GDP-arányos államadósság az 1998-as 150 százalékos szintről 2015-re 27 százalékra csökkent.⁵⁹ Utóbbi téren az IMF-mentőcsomag (1998) fejében bevezetett neoliberális gazdaságpolitikát számos indonéz gazdasági elemző hevesen kritizálta, és az egyes, ilyen irányultságú és/vagy szavazatmaximalizálásra törekvő politikai pártokkal, illetve üzleti érdekcsoportokkal együtt ösztönözték és ösztönzik az indonéz gazdasági nacionalizmust, amely 2009 után kezdett teret nyerni. A 2008–2009-es pénzügyi válságot követően az indonéz kormányzatok növekvő mértékben vezetnek be tarifális és nem tarifális protekcionista intézkedéseket az import csökkentése, valamint a hazai, kevésbé versenyképes ágazatok, áruk és piacok, például a mezőgazdaság és a nyersanyagok védelme érdekében. Az kérdéses, hogy a jövőben milyen gazdaság- és fejlesztéspolitikát fognak a kormányzatok követni, ám a Pancasila perspektívájából nézve Bahar szerint három megvalósítási lehetőség kínálkozik. Az első a deduktív stratégia, melynek során a Pancasila elveit merev logikai következtetésekkel alkalmazzák az egyes konkrét gazdasági szituációkra. Soekarno gazdaságilag sikertelen

⁵⁸ „IUU Fishing Implications in Indonesia.” 2017.

⁵⁹ SIAHAAN – HASAN – SUGANDI 2016.

elnöksége azonban ezen álláspont életképtelenségét példázza. A második az induktív megközelítés, amely kreatív politikákat és stratégiákat fejleszt ki mindaddig, amíg azok nem sértik a Pancasila általános elveit. Ez a stratégia a gyakorlatban a neoliberalizmushoz hasonló, és koncepcionálisan nem felel meg az alkotmány preambulumban rögzített elvnek, amely aktív szerepet ró az államra a közjólét előmozdításában.⁶⁰ A harmadik lehetséges stratégia az első kettő szintetizálása, ami Soeharto tábornok rezsimjét jellemezte, amely hosszú és középtávú fejlesztési stratégiáit a régiók teljes körű részvételével fogalmazta meg és hajtotta végre. Ez a kombinált stratégia a jelenlegi, szubszidiaritásra és decentralizációra épülő kormányzati rendszerrel is kompatibilis.⁶¹

A konszenzus a Pancasila szimbólumait tartalmazó államcímerről vagy a természeti katasztrófák után megnyilvánuló széleskörű, spontán társadalmi önkéntesség jelensége arra enged következtetni, hogy Indonézia alkalmas termőtalaj a Pancasila normák szárba szökésére, normái társadalmi gyakorlattá válása tehát nem szükségszerűen utópia.⁶² Az elmúlt években pedig nőtt az ideológia társadalmi népszerűsége. Az 1965 óta megjelenő *Kompas* című indonéz országos napilap adatbázisa szerint a 2000 és 2016 közötti időszakban a Pancasila diskurzus a különböző kontextusokban évente átlagosan 362 cikkben jelent meg. A 2017. január 1-jétől május 31-ig tartó időszakban azonban – a felekezeti és identitáspolitika erősödésével (például a jakartai kormányzóválasztás kapcsán) összhangban – hat hónapon belül 358 cikk témája érintette a Pancasila kérdéskörét.⁶³ 2017. június 1-jén, a Pancasila Napon pedig megalakították a tíztagú Elnöki Munkacsoportot a Pancasila Ideológia Fejlesztésére (*Unit Kerja Presiden Pembinaan Ideologi Pancasila*). A nem minisztériumi szintű intézmény feladata, hogy támogassa az elnököt a Pancasila-közpolitika orientációjának meghatározásában, illetve végezze el az ideológia fejlesztésének irányítását, koordinációját és szinkronizálását alapos és fenntartható módon.⁶⁴

Vélt aktualitásának növekedése révén a közbeszédbe és a nemzet kollektív emlékezetébe történő fokozatos visszakerülése mellett a Pancasila megvalósítása kapcsán meg kell jegyezni, hogy az 1998 utáni, politikailag és gazdaságilag liberális korszakban az elnökök számára különösen nehéz egy integrált politika és stratégia

⁶⁰ BAHAR 2010.

⁶¹ UO.

⁶² „The Pancasila That We Know.” 2016.

⁶³ „The Practice of Pancasila.” 2017.

⁶⁴ „Memahami Fungsi Unit Kerja...” 2017.

kidolgozása a nemzeti problémák kezelésére, a Pancasila felülről lefelé történő érvényesítése. A hosszú távú, húszéves nemzeti fejlesztési stratégiák (*Rencana Pembangunan Jangka Panjang, RPJP*) realizálása ugyan ötéves középtávú, illetve éves tervekre (*RPJM Nasional*) bontva történik központi és regionális szinten, ám az elnökök elsősorban saját ciklusukra és gyakran rövidlátó elképzeléseik megvalósítására koncentrálnak az erőforrásokat, ami a nemzetállam hosszú távú szükségletei és a Pancasila-vízió teljesülése számára előnytelen.

VII. KONKLÚZIÓ

Indonézia nemzetépítésének folyamata jelenleg is tart, változó dinamikát követve, változó problémákkal szembesülve, változó egységérzettel kísérve. Az unitárius Indonéz Köztársaság alapelve azonban változatlan. Eszerint a Pancasila az indonéz állam alapideológiája, egyben a nemzet és az állampolgárok világnézetének és identitásának forrása.

Az öt elv, azaz a monoteizmus, a nacionalizmus, a humanizmus, a demokrácia és a társadalmi igazságosság mint az új indonéz nemzetállam metafizikai alapja 1945. június 1-jén született meg és augusztus 18-án vált hivatalossá. Az indonéz nép több szempontból is túlságosan heterogén ahhoz, hogy stabil és tartós egyetértésre jusson a nemzet filozófiai és ideológiai elveinek részleteiről. A jelentős társadalmi heterogenitás csupán a morális elvek, a küldetés és a célkitűzések tekintetében létrejövő széles körű egyetértés kialakítását teszi lehetővé. Ezeket a kérdéseket az 1945. évi indonéz alkotmány preambulumban az adott feltételek közepette megfelelően kezelték, amely kontextus a Pancasila kortárs relevanciájának forrása. A dinamikus indonéz nemzetállam élő *Staatsfundamentalnorm*jaként az alkotmányos összefüggésből kiragadva az öt elv értelmetlenné válik.⁶⁵ Ezért a Pancasila sikertelensége vagy kudarca az indonéz nemzetállam alapideológiájaként az alkotmány preambulumban meghatározott négy kormányzati küldetés végrehajtására irányuló valamennyi nemzeti törekvés eredményével mérendő.

⁶⁵ BAHAR 2010.

Ezen eredmények tekintetében Indonézia jelenlegi unitárius államszerkezete és prezidenciális kormányformája miatt a mindenkori elnöknek kulcsszerepe van az ideológia interpretálásában és megvalósításában. Mindazonáltal az öt elv – amelyet Soeharto mélyreható, következetes és koherens traktátusban sohasem részletezett – az alkotmányba kerülésével egyfajta sérthetetlen alpnorma státuszra tett szert. Ezen státusz kialakulásának és fennmaradásának fő oka valószínűleg az elvek magas absztrakciós szintje, holisztikussága és kivitelezhetetlensége. Egy elv sem tudott maradéktalanul megvalósulni az elmúlt bő 70 évben. Ez a körülmény, illetve a módosíthatatlan alpnorma státusz egyrészt elfedi, de nem oldja fel az elvek közötti erőltetett ideológiai konformitást, másrészt mítoszt és adott esetben szélsőséges excepcionalizmust teremt. A Pancasila ezért kiválóan alkalmas a „nemzeti önfelnagyításra”, az indonéz kivételességérzés táplálására.

Kétértelműsége ellenére mindazonáltal az alkotmányos formájában tartós össz nemzeti politikai keretet képes biztosítani a heterogén indonéz társadalom politikai szerveződéséi, főként az állam számára. A Pancasila relevanciája valószínűleg ezért nem magából a megfogalmazásából ered, hanem az alkotmány preambulumban szereplő metafizikai mandátumok megvalósításában játszott szerepéből, amelyet a későbbi nemzeti dokumentumok intézményesítettek és a köztársaság napi működése során megvalósítottak. Kortalan relevanciájának fő forrásaiként emellett további két tényezőt fontos azonosítani. Az egyik az egymással versengő alternatív ideológiák népszerűtlensége, azaz a marxizmus-leninizmusé és a politikai iszlámé vagy iszlamizmusé. A másik tényező a két befolyásos muszlim szervezet, a *Nahdlatul Ulama* és a *Muhammadiyah* mozgalmak nyílt és határozott támogatása.

A Pancasila a dinamikus indonéz nemzetállam élő alapjaként szigorúan véve (még) nem klasszikus értelemben vett filozófia vagy ideológia. Soekarno és Soeharto kísérletei a Pancasila egy merev filozófiai és ideológiai változatának kidolgozására és érvényesítésére kudarcot vallottak. Ez azonban kevésbé akadály, inkább lehetőség, mivel biztosítja a szükséges politikai, cselekvési és stratégiai mozgásteret a mindenkori indonéz vezetés számára. Az ideológiailag ortodox Szovjetunió bukásának és az ideológiailag megreformált Kínai Népköztársaság túlélésének és megerősödésének egyik tanulsága, hogy a dinamikus információs társadalomban hosszútávon nem életképes egy

merev politikai filozófia vagy ideológia. ⁶⁶ A bevett teóriák, például a Pancasila reinterpretált változatai azonban igényt formálhatnak a túlélésre és alkalmazásra, amennyiben keretként és nem korlátként funkcionálnak.

Yogyakarta, 2017. június

⁶⁶ BAHAR 2010.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAHAR, SAAFROEDDIN. 2010. „Pancasila, The Living Staatsfundamentalnorm of The Indonesian National State: Norms, Institutions, and Performance.” In CONNERS, THOMAS J. – DHONT, FRANK – KO, KEVIN – HOADLEY, MASON C. (eds.) *Pancasila's Contemporary appeal: Re-Legitimizing Indonesia's Founding Ethos*. Yogyakarta, Yale Indonesia Forum, Sanata Dharma University, 17-32.
- DARMODIHARDJO, DARJI. 1979. *Regarding the Pancasila Moral Education*. Jakarta, Directorate General of Primary and Secondary Schools, Department of Education and Culture.
- HATTA, M. 1982. *Sekitar Proklamasi*. Jakarta, Tintamas.
- HIKMAHANTO, JUWANA. 2015. „Courts in Indonesia: a Mix of Western and Local Character.” In YEH, JIUNN-RONG – CHANG, WEN-CHEN (eds.) *Asian Courts in Context*. UK, Cambridge University Press, 303-339.
- „Human Development Indicators – Indonesia.” 2016. United Nations Development Programme. URL: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/IDN> (utolsó letöltés: 2017. június 18.).
- „Human Development Report 2016, Indonesia.” 2016. A United Nations Development Programme honlapja, 2016. URL: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/IDN.pdf (utolsó letöltés: 2017. június 19.).
- „IUU Fishing Implications in Indonesia.” 2017. *Public Policy Indonesia*, 2017. január 13. URL: <https://publicpolicyindonesia.wordpress.com/2017/01/13/iuu-fishing-implications-in-indonesia/> (utolsó letöltés: 2017. június 14.).
- KAELAN, H. 2000. *Pancasila Education*. Yogyakarta, Paradigma Offset.
- „Kewarganegaraan, Suku Bangsa, Agama, dan Bahasa Sehari-hari penduduk Indoensia - hasil Sensus 2010.” 2010. Az indonéz Központi Statisztikai Hivatal honlapja. URL: http://demografi.bps.go.id/phpfiletree/bahan/kumpulan_tugas_mobilitas_pak_chotib/Kelompok_1/Referensi/BPS_kewarganegaraan_sukubangsa_agama_bahasa_2010.pdf (utolsó letöltés: 2017. június 16.).
- KIROM, SYAHRUL. 2011. „Filsafat Ilmu dan Arah Pengembangan Pancasila: Relevansinya Dalam Mengatasi Persoalan Kebangsaan.” *Jurnal Filsafat*, 21/ 2, 108–117.
- KUSMIDAT, LAMPUNG – SUMARYATI. 2011. „Persepsi Guru PKn tentang Epistemologi Pancasila: Studi di SMP Se-Kecamatan Pulo Ampel Serang-Banten.” *Jurnal Citizenship*, 1/1, 63-75.
- LINTON, SUZANNAH. 2007. „Accounting for Atrocities in Indonesia.” *Singapore Year Book of International Law*, Vol. 11, 195–259.
- „Memahami Fungsi Unit Kerja Presiden Pembinaan Ideologi Pancasila.” *Kumpuran.com*, 2017. május 31. URL: <https://kumpuran.com/ananda-wardhiati-teresia/memahami-fungsi-unit-kerja-presiden-pembinaan-ideologi-pancasila> (utolsó letöltés: 2017. június 17.).
- MUNAMAR-RACHMAN, B. 2010. *Argumen Islam untuk Sekularisme*. Jakarta, Grasindo.
- MURTOPO, HERULONO. 2016. „Pancasila Sebagai Sistem Filsafat.” Tanulmányi segédanyag, Universitas Mercu Buana. URL: <http://mercubuana.ac.id/file/MataKuliahCiriUniversitas/Herulono%20Murtopo%20-%20Panca>

- [sila%20%5B90037%5D/Modul%20Pancasila%20%5BTM7%5D.pdf](#) (utolsó letöltés: 2017. június 15.).
- NOTONAGORO. 1983. *Dasar Falsafah Negara*. Jakarta, PT Bina Aksara.
- NOTONAGORO. 1987. *Pancasila Secara Ilmiah Populer* (hetedik kiadás). Jakarta, Bina Aksara.
- NURDIN, NAZAR. 2016. „SBY: Pancasila is The Best.” *Kompas.com*, 2016. március 30. URL: <http://nasional.kompas.com/read/2016/03/30/12300001/SBY.Pancasila.is.The.Best> (utolsó letöltés: 2017. június 17.).
- „Pancasila Belum Jadi Ethos. Elite Tidak Memberi Teladan.” 2017. *Kompas, id.*, 2017. május 29. URL: <https://kompas.id/baca/english/2017/05/29/pancasila-yet-to-become-ethos/> (utolsó letöltés: 2017. június 12.).
- „Pancasila Sebagai Sistem Filsafat.” 2008. *Ruhcitra.wordpress.com*, 2008. december 16. URL: <https://ruhcitra.wordpress.com/2008/12/16/pancasila-sebagai-sistem-filsafat/> (utolsó letöltés: 2017. június 16.).
- PARREVA, SOTARDUGUR. 2017. „Hilangnya Pedoman Penghayatan Pengamalan Sila Pertama Selengkapnya.” *Kompasiana.com*, 2017. május 2. URL: http://www.kompasiana.com/hshdamanik/hilangnya-pedoman-penghayatan-pengamalan-sila-pertama_59082ab9ff22bd3806d89a9a (utolsó letöltés: 2017. június 14.).
- PARWANTO, DUDUN. 2016. „Tahukah Anda, 45 Butir-Butir Pancasila Terbaru?” *Kompasiana*, 2016. február 2. URL: http://www.kompasiana.com/dudunhamdalah/tahukah-anda-45-butirbutir-pancasila-terbaru_56b04b89c122bd33082a4ea5 (utolsó letöltés: 2017. június 15.).
- PRANARKA, A.W.M. 1996. *Epistemologi Pancasila*. Jogjakarta, UGM Press.
- PRAWIRANEGARA, SJAFRUDDIN. 1984. “Pancasila as the Sole Foundation.” *Indonesia*, 38, 74–83.
- SALAM, BURHANUDDIN H. 1988. *Pancasilaism Philosophy*. Jakarta: Rineka Cipta.
- SAPUTRA, ANDI. 2017. „Ketua MK: Kenapa Agama dari Asing Diakui, Kalau dari Leluhur Tidak?” *Detiknews*, 2017. május 3. <https://news.detik.com/berita/3491040/ketua-mk-kenapa-agama-dari-asing-diakui-kalau-dari-leluhur-tidak> (utolsó letöltés: 2017. június 18.).
- SIAHAAN, SCENAIDER – HASAN, FADHIL – SUGANDI, ERIC. 2016. „Taking a Look into Indonesia's Public Debt to GDP Ratio.” *Indonesia-investments.com*, 2016. április 5. URL: <https://www.indonesia-investments.com/news/todays-headlines/taking-a-look-into-indonesia-s-public-debt-to-gdp-ratio/item6669> (utolsó letöltés: 2017. június 19.).
- SIMANDJUNTAK, M. 2003. *Pandangan Negara Integralistik*. Jakarta, Grafiti.
- ST SULARTO. 2010. „Sila Pertama: Kebangkrutan Kesalehan Sosial.” [The First Principle: The Bankruptcy of Social Piety]. In KARIM, MULYAWAN (ed.) *Rindu Pancasila: Merajut Nusantara*. Jakarta, Penerbit Kompas, 3–12.
- SUBADI, TJIPTO. 2010. „Landasan Ontologi, Epistemologi dan Aksiologi Pancasila.” *Tjiptosubadi.blogspot.co.id*, 2010. szeptember 8. URL: <http://tjiptosubadi.blogspot.co.id/2010/09/landasan-ontologi-epistemologi-dan.html> (utolsó letöltés: 2017. június 13.).

- SYADRI, MUHAMMAD. 2017. „Ideologi Pancasila Adalah Final dan Pilihan Para Founding Fathers Bangsa.” *JawaPos.com*, 2017. május 13. URL: <http://www.jawapos.com/read/2017/05/13/129805/ideologi-pancasila-adalah-final-dan-pilihan-para-founding-fathers-bangsa> (utolsó letöltés: 2017. június 14.).
- SYAMSUDDIN, MUKHTASAR. 2009. „Indonesian Philosophy: Its Meaning and Relevance in the Context of Asian Countries Development.” In AÇIKGENÇ, ALPARSLAN – WOO-WON, CHOI – ADIGÜZEL, ORHAN. *Path to Alliance of Civilizations Through The Asian Community*. Istanbul, Asian Philosophical Association – Süleyman Demirel University, 321-329.
- „The Practice of Pancasila.” 2017. *Kompas.id*, 2017. június 2. URL: <https://kompas.id/baca/english/2017/06/02/the-practice-of-pancasila/> (utolsó letöltés: 2017. június 17.).
- „The Pancasila That We Know.” 2016. *The Jakarta Post*, 2016. június 1. URL: <http://www.thejakartapost.com/news/2016/06/01/the-pancasila-we-know.html> (utolsó letöltés: 2017. június 16.).
- TOSEPU, RAMADHAN et. al. 2016. „Did Indonesia Achieve the MDGs Goals by 2015?” *Public Health of Indonesia*, 2/ 1, 1–9.
- „Undang-Undang Dasar Negara Republik Indonesia.” 1945. *Mahkamahkonstitusi.go.id*, 2014. URL: https://portal.mahkamahkonstitusi.go.id/eLaw/mg58ufsc89hrsg/UUD_1945_Perubahan.pdf (utolsó letöltés: 2017. június 12.).
- „Undang-Undang Nomor 12 Tahun 2011, Pembentukan Peraturan Perundang-Undangan.” 2011. *Hukumonline.com*, 2011. URL: <http://www.hukumonline.com/pusatdata/downloadfile/lt4e6db81882169/parent/lt4e573e59d0487>. (utolsó letöltés: 2017. június 14.).
- VAYANTI, AJI VINI. 2015. „Epistemology Pancasila sebagai Ilmu dan Filsafat.” *Docslide*, 2015. július 19. URL: <http://dokumen.tips/documents/epistemology-pancasila-sebagai-ilmu-dan-filsafat.html> (utolsó letöltés: 2017. június 16.).
- WIDODO, RESTU. 2012. „Makalah Pancasila Dalam Perspektif Aksiologi.” *Restukadilangudemak.blogspot.co.id*, 2012. december 18. URL: <http://restukadilangudemak.blogspot.co.id/2012/12/pancasila-dalam-perspektif-aksiologi.html> (utolsó letöltés: 2017. június 13.).

Kiadja:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Nemzetközi és Politikatudományi Intézet

Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport

1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.

E-mail: salat.gergely@btk.ppke.hu

Tel.: 06-1-235-3030/1010

Honlap: <https://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/nemzetkozi-es-politikatudomanyi-intezet>

Felelős kiadó: Dr. Salát Gergely szakmai igazgató

Minden jog fenntartva!

A PEACH Műhelytanulmányokban megfogalmazott vélemények és következtetések a szerző sajátjai, melyek nem minden esetben tükrözik a Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport vagy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bármely más egységének álláspontját.